

МАТЕМАТИКА ИЛИМДЕРИ
МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ
MATHEMATICAL SCIENCES

Жороев А.К.

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА АДИСТИГИ БОЮНЧА
 ЖОГОРКУ БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ФИЗИКА-МАТЕМАТИКА ИЛИМДЕРИНИН
 ӨНҮГҮҮ ТАРЫХЫ (1950-1965-1980-жылдар аралыгы)**

Жороев А.К.

**ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КЫРГЫЗСТАНЕ
 ПО ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОЙ СПЕЦИАЛЬНОСТИ ИСТОРИЯ
 РАЗВИТИЯ ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИХ НАУК
 (период 1950-1965-1980 гг.)**

A. Zhoroiev

**HIGHER EDUCATION IN KYRGYZSTAN IN THE PHYSICS AND
 MATHEMATICS SPECIALTY HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF PHYSICAL
 AND MATHEMATICAL SCIENCES (period 1950-1965-1980)**

УДК: 371.302.2+371.31

1950-1965-1980-жылдар аралыгында, башкача айтканда бул 65 жыл аралыгында Ж.Баласагынын атындагы КУУнун курамында физика-математика факультети физика-математика мугалимдерин үзгүлтүксүз даярдап келе жаткан окуу жайы болуп эсептелет. Бул макала 1950-1965-1980-жылдар аралыгында физика-математика мугалимдерин даярдоонун тарыхы жөнүндө маалымат берген. Кыргыз жаштарына жогорку билим берип, алардын да арасында математика илимине жөндөмдүү талапкерлерди анын тар жана татаал жолун салган, ошол мезгилдеги бирден бир жогорку окуу жайы бологон Педагогикалык институту (азыркы Удунтук университети), ошондой эле кийинчерек уюштурулган Илимдер Академиясынын кыргыз илиминин түптөлүүсүнө кошкон салымына баа жеткис. Бул Педагогикалык институтунда улуу Ата-Мекен согушунун акыркы жылдарынан баштап эле жогорку билимдүү адистер даярдала баштаган, биринчи кезекте педагогика багытындагы адистиктер. Алардын арасында «Математик, математика мугалими» адистигине даярдоо дагы башталган эле. Мына ошондон баштап бүгүнкү күнгө чейин математика боюнча жогорку билимдүү, профессионалдуу адистерди даярдоо улантылып келүүдө жана ал өзүнүн татыктуу тарыхына ээ боло алды.

Негизги сөздөр: жогорку билим, мугалимдер, механикалык, фундаменталдуу, теория, математикалык, окутуучу-окумуштуу, педагогикалык институт.

Факультет математики, информатики и кибернетики Кыргызского Национального университета им. Ж.Баласагына является структурой который непрерывно ведет подготовку учителей для общеобразовательных школ по физике и математике. Настоящая статья посвящается историческому материалу подготовки учителей физики и математики в период с 1950-1965-1980 годы (тогда КГУ и 50 лет СССР). Историю факультета Математики, информатики и кибернетики следует отчитывать с 1932 года. В этом году по решению правительства СССР и правительства Кыргызстана в городе Фрунзе (Бишкек) было открыто первое в Кыргызстане высшее учебное заведение –

Киргизский государственный педагогический институт. В Киргизском пединституте наряду с факультетами, был открыт и физико-математический факультет для подготовки учителей с высшим образованием по математике и физике. 31 августа 1951 года на базе КГПИ был открыт КГУ. Факультет математики, информатики и кибернетики является правопреемником и продолжателем славных традиций физико-математического факультета, и он является сверстником нынешнего Кыргызского национального университета им. Ж.Баласагына.

Ключевые слова: образование высшее, учительское, механическое, фундаментальное, теоретическое, математическое, преподаватель-ученый, педагогический институт.

The Faculty of Mathematics, Informatics and Cybernetics of the Kyrgyz National University named after Zh. Balasagyna is a structure that continuously trains teachers for undergraduate schools in physics and mathematics. This article is devoted to the historical material of the training of teachers of physics and mathematics in the period from 1950-1965-1980s (then KSU and 50 years of the USSR). The history of the Faculty of Mathematics, Computer Science and Cybernetics should be reported since 1932. This year, by decision of the Government of the USSR and the Government of Kyrgyzstan, the first higher educational institution in Kyrgyzstan was opened in the city of Frunze (Bishkek) - the Kyrgyz State Pedagogical Institute. In the Kyrgyz Pedagogical Institute, along with faculties, the Faculty of Physics and Mathematics was opened to train teachers with higher education in mathematics and physics. On August 31, 1951, KSU was opened on the basis of KSPI. The Faculty of Mathematics, Computer Science and Cybernetics is the successor and successor of the glorious traditions of the Faculty of Physics and Mathematics and he is a peer of the current Kyrgyz National University named after J. Balasagyn.

Key words: higher education, teaching, mechanical, fundamental, theoretical, mathematical, teacher - scientist, pedagogical institute.

Кыргызстанда Борбордук Азиядагы башка өлкөлөр сыяктуу эле физика-математика илимдери бо-

юнча жогорку билимди 1930-жылдардын башынан алгач Фрунзедеги Педагогикалык институтунда, кийинчерээк 1950-жылдардын башында ОшПИ, ПрПИ жана В.В. Маяковский атындагы Кыргыз кыз-келиндер институтунда даярдай баштаган. Бул аралыктын ичинде физика жана математика илимдери боюнча миндеген Кыргызстандыктар жогорку билимдүү кесипке ээ болушту жана алар негизинен мугалимдик кесипте эмгектеништи, азыр дагы эмгектенип келе жатышат. Ошондой эле физика-математика илимдерине сүнгүп киришип, анын ысык-суугуна батып келишкен кыргыздын чоң окумуштуулары дагы аз эмес. Бүгүнкү докладда 1950-жылдардын экинчи жарымынан кийинки аралыктагы Кыргызстандагы математика илиминин Кыргызстандагы түптөлүшү жана анын өнүгүү жолуна кыскача хронологиялык билдирүү жасалмакчы. Бүгүнкү конференцияга катышып отурушкан окумуштуулардын көпчүлүгүнө малым болгондой, кыргыз жаштарына жогорку билим берип, алардын арасында математика илимине жөндөмдүү талапкерлерди илимдин татаал жолуна салган биринчи жогорку окуу жайы Фрунзедеги Педагогикалык Институту (азыркы УУ), ошондой эле 1958-жылы түзүлгөн УИАнын Математика Институту болуп эсептелет.

«Тарыхты таланттуу инсандар жаратат» дешет тарыхчылар, ансыгандай эле Кыргызстандагы физика-математика илимдеринин түптөлүшүнө кийин дүркүрөп өнүгүүсүнө өздөрүнүн алгачкы салымдарын кошкон тарыхый инсандар, Москвадагы М.В. Ломоносов Университетинин бүтүрүүчүсү Георгий Акимович Сухомлинов, Яков Васильевич Быков (Казань Университетинин бүтүрүүчүсү) жана ошол мезгилдерде эле дүйнөлүк илим мейкиндигинде белгилүү болуп калган чоң окумуштуу Исидор Франкльдар болушкан.

Кыргызстанда алгачкы математикалык илимий кыймылдар Улуу Ата-Мекен согушунун астында 1940-жылы математика илимине кызыккан жаш окумуштуулардын тобуна Г.А.Сухомлинов уюштурган Фрунзе шаардык илимий семинарынан башталат.

Мына ошол семинарлардын биринде жаш окумуштуу Я.В.Быков математика илиминин проблемаларынын бири болгон «Гомерштейн тибиндеги сызыктуу эмес интегралдык теңдемелердин чыгарылышынын жашоо шарты» деген илимий доклад жасаган экен. Кийин бул проблемага байланыштуу изилдөөлөр Я.В. Быков жана анын көптөгөн окуучулары тарабынан ар тараптуу изилденип, алгылыктуу натыйжаларга жетише алышкан. Илимдин артынан сая кууган Я.В. Быков Улуу Ата-Мекен согушуна катышып, андан аман-эсен жеңиштүү Кыргызстанга кайтып келгенден кийин баягы шаардык илимий семинардын ишин кайра уланткан.

Ал эми ошол семинарды 1966-жылдан бери бүгүнкү күнгө чейин Я.В. Быковдун ошол мезгилдеги кыргыз жаштарынын арасындагы алгачкы таланттуу окуучуусу, СССР Илимдер Академиясынын мүчө-корреспонденти (Борбрдук Азия боюнча биринчи), УИАнын накта Академиги, ф-м.и.д., профессор Мурзабек Иманалиевич Иманалиев жетектеп келе жаткан. Тарыхта мындай учурда «Устатынан шакирти өтүштүр» деп айтышат.

Кыргызстандагы математика илиминин дүркүрөп өнүгүүсүнө кенен шарт түзүп берген жана азыр дагы ошол эле милдетти аркалап келе жаткан Улуттук Илимдер Академиясынын Математика институту болуп эсептелиет Ал 1958-жылы Кыргыз Республикасынын Илимдер Академиясынын Президиумунун астында «Физика жана математика бөлүмү» болуп түзүлгөн. Эки жылдан кийин аны Физика, Математика жана Механика институту («ФММИ»), ал эми 1962-жылы «Физика жана Математика институту» (ФМИ) болуп өзгөрүп түзүлгөн.

Акыркы структурадан «Математика институту» (МИ) 1984-жылдан бери өзүнчө академиялык институт болуп бөлүнүп, бүгүнкү күнгө чейин ал Кыргызстандагы математика илиминин көптөгөн проблемаларын изилдөөдө бирден-бир эң башкы илим борбору болуп келүүдө.

Жарым кылымга жетпеген мезгил ичинде кыргыз математика илиминин жетишкен ийгиликтери тан калаарлык, алардын баарын айтып кетүүгө бул эмгекте мүмкүнчүлүк дагы жетпейт. Ондогон доктордук, жүздөгөн кандидаттык диссертациялар корголуп, 2000 ашык илимий эмгектер жарык көрүп, 30 ашык илимий монографиялардын басылып чыкканы дагы эле кыргыз математика илими дүйнөлүк илим мейкиндигинде өзүнүн татыктуу ордун тапкандыгына далил болуп турбайбы. Азыркы учурда Кыргызстандагы математика илими дүйнөнүн бардык континенттериндеги илими өнүккөн өлкөлөр менен байланышта болуп өздөрүнүн бул илимди изилдөөдөгү жыйынтыктары боюнча Республикалык, Эл аралык конференцияларда, конгресстерде жана съездерде докладдар, билдирүүлөр менен такай катышып келе жатышат.

Кыргызстанда математика илимий изилдөө бир нече багыттар боюнча жүргүзүлөт, алардын негизгилерин айта кетели:

- Интегро-дифференциалдык теңдемелер теориясы жана алардын колдонулуштары;
- Интегралдык теңдемелер теориясы жана функционалдык анализ, алардын колдонулуштары;
- Айырмалуу, суммалуу-айырмалуу (разностные, суммарно-разностные) теңдемелер теориясы жана алардын колдонулуштары;

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 4, 2021

- Геометрия жана Топология;
- Операциондук эсептөөлөр жана оптималдык башкаруу теориясы жана анып колдонулуштары;
- Математикалык физика;
- Сызыктуу алгебра жана сандар теориясы;
- Эсептөө математикасы жана экономикадагы математикалык методдор
- Мектептерде жана жогорку окуу жайларында математиканы окутуу технологиясы.

Кыргызстандагы математика илим мектебинин башатында турган Я.В. Быковдун илимий мектеби ХХ кылымдын 60-жылдарынан баштап илимий-изилдөө иштеринде үзүрлүү ийгиликтерди жарата алды. Илимге чанкыган таланттуу Кыргыз жаштары анын сырдуу жана татаал жолуна жан дили менен киришип биринин артынан бири физика-математика илимдеринин кандидаттык, докторлук диссертацияларын коргой баштады. Дифференциалдык жана интегро-дифференциалдык теңдемелер, алардын колдонулуу проблемалары боюнча кептеген маселелерди чечуу менен математика илимине зор салымын кошуп келишкен улуу жана орто муундагы окумуштуулардын атын атай кетели, алар: УИАнын мүчө-корреспонденти Я.В. Быковдон башталып кийинки катарларда академиктер М.И. Иманалиев, А.А. Бөрүбаев, мүчө-корр. Н.С. Панков, илимдин докторлору А.И. Боташев, Р. Рафатов, К. Какишев, С.Каримов, А.Саадабаев, К.Алымкулов, С.Н.Алексеевко, А.Асанов, Чекеев А., Т.М. Иманалиев, Т.Д. Омуров, профессорлор жана илимдин кандидаттары Л.Е. Кривошеин, Ю.А. Ведь, Л.А. Финкель, В.Д. Федоров, М.Жураев, А.С. Сейтказиева, К.С. Сейтказиева, К.Сулайманов, Р.Тазабеков, С.Раманкулов, О. Тукешов, Т.Камытов, К.Бараталиев, О.Джолдошев, Л.Искендеров, Б.Шабыкеев, И.Жунушев, А.Кутанов, Р.Г.Ражапов, З.Пахыров, А.Бектеналиев, Ж.Нарматов, С. Искандаров, А.Байзаков, Ш.Алиев, Л.Талипова, С.Баялиева, К.Эшенкулов, Б.Назаркулова, Э.Каптагаев, А.С. Сопуев, В.Г. Головина, А.М. Джураев, К.С.Алыбаев, Ш.Эгембердиев, А.Ж. Артыков ж.б. көптөгөн кийинки муундагы жаш окумуштууларды атоого болот.

Кыргызстанда салыштырмалуу кийинчерээк түптөлгөн Геометриялаш Топологиянын проблемалары боюнча өзүнчө багыттагы илимий изилдөөлөр жүргүзүлөт. Бул багыттагы илимий иштерди жүргүзүп жатышкан окумуштуулардын катарында УИАнын академиги А.Борубаев, илимдин доктору А.Чекеев, профессорлор жана илимдин кандидаттары Б.Абакиров, В.Д.Федоров, Б.Исабеков, Дж. Молдобаев, К.Ишмахабетов, Б.Болжиев, А.Сейитбеков, Дж.Джаянбаев, Т.Касымова, К.Р.Эсенев, А.Сабыканов, А.Баймуддинова, Б.Канетов, Г.Матиева ж.б. көптөгөн жаш окумуштуулар турушат.

Математикалык физиканын теориясы багыты боюнча проблемаларды чечүү учурунда дагы кыргыз окумуштуулары өтө бай ийгиликтерди жаратып келе жатат.

Бул багыттагы илимий-изилдөөлөрдүн башында улуу окумуштуу, көптөгөн кыргыз жаштарынын илим устаты, Голландиядан саясий куугунтуктан Кыргызстанга келген Ф.И.Франкль турган. Бул окумуштуудан тарбия алган көптөгөн кыргыз жаштары азыр дагы бул багытта үзүрлүү эмгектенүүдө, алардын арасында УИАнын мүчө-корреспонденттери И.Бийбосунов, Т.Ормонбеков, илимдин докторлору, профессорлор Ж.Саламатов, Ш.Кенжебаев, Ч.Жаныбеков, М.Абдылдаев, Э.Дуйшеев, К.Чадаева, А.Арынов, С.Садыков, Э.Керимгазиев, Р.Усубакунов, А.Айылчиев, Т.Айтмурзаев Н.Аркабаев, Ж.Мамбеткулов, Арынов Т.А., М. Жаманбаев, Б.И. Бийбосунов, Д.Бекболотов, К.Курманалиев, К.Жакыпбеков, У.Тууганбаев, Ш.Д.Шамгунова, В.В. Попов ж.б. болуп эсептелишет. Бул илимий мектептен өсүп чыккан Күлсүн Чадаева ошол учурдагы кыргыз кыздарынан ичинеп биринчи физика-математика илиминин кандидат болгон.

Я.В. Быковдун илим мектебинин тарбиялануучусу, азыркы учурда Россияда эмгектенип жүргөн чоң окумуштуу А.И.Егоров түзгөн илим мектеби «Оптималдуу башкаруу теориясы» багыты боюнча чоң ийгиликтерди жаратууда. Аларды атасак: академик Ж.Шаршеналиев, илимдин докторлору жана кандидаттары Р.Рафатов, А.Керимбеков, Дж.Мамытов, Ч.Осмонова, В.В.Алиферов, З.Иманалиев, М.Калманбетов, Т.П.Самахвалова, С.Кирьян ж.б.

Эсептөө математикасы жана аны экономикалык ж.б. маселелерди чечүүдө колдонуу багытында изилдөөлөрдө дагы Кыргызстанда алгылыктуу ийгиликтер жаралууда. Бул проблемалар менен алектенген окумуштуулар тобун атасак: академиктер М.Иманалиев, А.Бөрүбаев, мүчө-корр. П.С. Панков, илимдин кандидаттары Г.Кененбаева. Б.Баячорова, Ж.Джаналиева ж. б.

Илимге кызыккан кыргыз жаштары Кыргызстандан сырткары илим мектептеринен тарбияланып, илим даражаларын коргоп келишкен, алардын арасында: А.Өмуралиев, Ж. Искендерова (Казакстан), С.Кадыралиев, А.Урдөөлөтова (Ленинград илим мектеби), А.Алымбаев (Украина), С.Дыйканов (Новосибирск) ж.б.

Ал эми азыркы учурда Кыргызстанда аялдардын ичинен биринчи жана азырынча жалгыз болгон физика-математика илиминин доктору илим даражасына ээ болгон Жамиля Абыкаева Искендеровага Кыргыз эли, анын ичинде математика илиминин өкүлдөрү сыймыктанбай коё албайт. Бул жаш оку-

муштуубуз 40 жылдан ашык убакыттан бери физика-математика мугалимдерин даярдап, 20 жылга жакын аралыкта физика-математика факультетин жетек-теген ф-м.и.к. профессор Абыкай Искендеровичтин кызы экендиги дагы бүгүнкү күндөгү тарыхый окуя болуп эсептелет. Жамиля Абыкаевна-нын келечеги дагы алдыда жана илимде дагы көптөгөн ийгиликтерди жарата берээрине терең ишенебиз.

Кыргызстанда математика адистигин даярдоодо педагогика илиминдеги «Окутуунун алдыңкы технологиясын» өркүндөтүү максатында математик-окумуштуулар М.И.Иманалиев, И.Б.Бекбоев, А.А.Бөрүбаев жетектеп келе жаткан дагы бир илимий чоң мектеп жаралды. Ал мектепте азыр бул багыттагы илимдин теориялык-методикалык маселелерин чечүүдө талыкпай эмгектенип келе жатышкан окумуштуулар А.Айылчиев, Р.Усубакунов, А.И. Тимофеев, С.Денисов, А.Исхаков, С.Мусаев, В.Л.Ким, Б.Келдибаев, Ж.Байсалов, Н.Ибраева, Ш.Майлиев, М.Назаров, Т.Абдукаримов, Ж.Ыбыкеева, П.Иманбеков, М.Жа-кышбеков, Ш.Алиев, М.Анарбаев, К.Төрөгелдиева, А.Абдиев, Д.Карагулов, А. Кененбаев, А.Касымов ж.б. атоого болот. Мына ушундай багыттар боюнча математика илиминин проблемаларын изилдөө учурунда Кыргызстандагы окумуштууларынын арасында бир нече илимий мектептер түптөлдү. Жаштарды математика илиминин көп кырдуу татаал жолуна багыттап, аларды, бул илимге сугарып, таалим-тарбия берген, дөйүнөлүк денгээлдеги корунуктуу окумуштуулар, алардын илим мектеби, жараткан ийгиликтери жөнүндө кыскача маалымат бере кетели.

Я. В. Быков жана анын илим мектеби. 1938-жылы жогоруда айтылган шаардык математикалык семинардын катышуучусу Я.В. Быковдун Гамерштейн тибиндеги сызыктуу эмес интегралдык тендеменин чыгарылышы бар экендигинин шартын изилдеген биринчи илимий билдирүү жасаган жана ошол жаңы иштей баштаган математикалык илимий семинардагы жасаган биринчи доклад Кыргызстандагы математикалык илим-изилдөөнүн башаты болгон деп айтсак жанылышпайбыз. Яков Васильевич согуштан кайтып келгенден кийин бул багыттагы анын илимий изилдөөлөрдү улантуусу Кыргызстандагы ал жетектеген *«Интегро-дифференциалдык тендемелер теориясы жана анын колдонулуштары»* багытындагы озунчо илимий мектепти тузуунун алгачкы чыйыры эле.

1. Яков Васильевич Быков 1913-жылы 26-январда Чуваш АССРинин Красночетай районунун Торханы айылында жарыкка келген. 1938-жылы Казань университетинин математика факультетин

бүтүргөндөн кийин Кыргызстанга келип иштөөгө жиберилген. Ошол мезгилден баштап өмүрүнүн акыркы жылдарына чейин (1966-1978-жылдары башка республикада иштеп келген) Яков Васильевич Кыргыз Республиканын Илимдер Академиясында жана Кыргыз мамлекеттик университетинде математика илимине кызыккан кыргыз жаштарына өзүнүн билимин-илимин, тажырыйбасын берип келди. Яков Васильевич жана анын мектеби изилдеген математика илиминин багыттары: Вольтер тибиндеги интегралдык тендемелер теориясын өнүктүрүү учурунда дагы бир топ алгылктуу ийгиликтер жаралды (Л.В. Быков, М.Иманалиев, А.Пратов, А.Саадабаев, А.Асанов, А.Байзаков, С.Искандаров, Т.Омуров ж.б.).

Дифференциалдык жана интегро-дифференциалдык тендемелердин дискреттүү аналог теориясын түзүүдө, аны өнүктүрүүдө дагы Кыргызстандын окумуштууларынын жараткан ийгиликтери зор (Я.В. Быков, А.Боташев, В.Г.Линенко, Ю.А. Ведь, В.Г. Головина, Э.С.Каптагаев, Б.Назаркулова ж.б.).

Яков Васильевич 7 илимий монграфия, 150дөн ашык илимий эмгектерди басып чыгарган. Ошондой эле ал жетектеген 6 окумуштуу илим докторлору, 36 илим кандидаттары өсүп чыгышкан. Ал баштан кеткен бул багыттагы илимге чабылган чыйыр жол азыр дагы ал түзүп кеткен илим мектебинде жана келечекте математика илимине кызыккан жаштар үчүн түбөлүк улантыла берет деп терең ишенебиз.

М.И. Иманалиев жана анын илим мектеби. Интегро-дифференциалдык тендемелер теориясы жана анын колдонулуштары багытындагы изилдөөлөрдүн илимий мектебин жетектөөнү улантуучу болуп Мырзабек Иманалиевич Иманалиев эсептелет.

Мырзабек Иманалиевич Иманалиев ХХ кылымдын залкар окумуштуу-математики, физика-математика илиминин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын Улуттук Академиясынын академиги, СССР Илимдер Академиясынын мүчө-корреспонденти, Кыргыз Республикасынын илимге эмгеги сиңген ишмери. «ХХ кылымда илимде өзгөчө жетишкендиги үчүн» деген наамдагы Кыргыз Республикасынын Президентинин алтын медалынын ээси.

Иманалиев Мырзабек Иманалиевич 1931-жылы 13-сентябрда Кыргыз Республикасынын Кемин районундагы Кайыңды айылында туулган. 1949-жылы Бишкек шаарындагы (мурунку Фрунзе шаары) №5 орто мектебин бүтүрүп, 1953-жылы Кыргыз мамлекеттик университетинин «Математика» адистигин артыкчылык диплому менен аяктагандан кийин, аспирантурага калтырылган. Аспирантураны КМУда жана Москва

шаарындагы М.В. Ломоносов атындагы университетинде өткөрүп, Мырзабек Иманалиевич 25 жашында кандидаттык диссертациясын, ал эми 33 жашында (1964-ж.) кыргыз математиктеринин арасында биринчи болуп илимдин доктордук даражасына ээ болгон.

Мырзабек Иманалиев 10го жакын илимий монографияларды, 200ден ашык илимий эмгектердин автору. Анын жетекчилигинде 10дон ашык доктордук, 40тан ашык кандидаттык диссертациялар жакталган жана азыркы учурда дагы илимде үзүрлүү эмгек кылууда.

Бекбоев Исак Бекбоевич жана анын илим мектеби. Бекбоев Исак Бекбоевич 1930-жылы 10-январда Нарын облустунун Ат-Башы районундагы Карасуу айылында туулган. 1948-жылы орто мектепти күмүш медалы менен бүтүргөндөн кийин ошол эле жылы Кыргыз мамлекеттик университетинин физика-математика факультетине өтүп, аны Сталиндик стипендиант болуп окуп бүтүрөт. Мына ошол мезгилден баштап, 50 жылдан ашык убакыттан бери Исак Бекбоевич билим берүү системасында, анын ичинде математика илимине үйрөтүүгө, аны окутуунун жаны технологиясын илимий-теориялык жактан өркүндөтүүгө талыкпаган эмгегин берип келет. Кыргызстандагы билим берүү системасында, анын ичинде математикалык жалпы билим берүү багытында узак убакыттан бери Кыргыз Билим берүү институтун жетектеп келген Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясынын мүчө-корреспонденти, Эл аралык педагогикалык жана социалдык илимдер Академиясынын академиги, Кыргыз Республикасынын эмгек синирген мугалими, педагогика илиминин доктору, профессор Бекбоев Исак Бекбоевдин салымы өтө зор.

Педагогика илиминин теориясына, жалпы орто жана жогорку билим берүүдө үзүрлүү эмгеги менен катар, илимий-педагогикалык кадрларды даярдоо тармактарына кошкон зор салымы менен катар, Кыргызстанда математиканы окуутунун теориялык маселелерин терең изилдөө багытында Исак Бекбоевич Бекбоев өзүнүн тегерегине окумуштуулардын чоң мектебин түзө алды. Башталгыч мектептер үчүн, орто мектеп жана жогорку окуу жайларында математикалык жалпы билим берүүгө карата Исак Бекбоевичтин өзүнүн жана окуучу шакирттери менен бирдикте түзүшкөн оригиналдуу окуу китептеринин сериясы үчүн 2002-жылы Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик сыйлыгына татыктуу болду (И.Б. Бекбоев, А.А. Бөрүбаев, А.Айылчиев, Н.Ибраева, А.Абдиев).

Бул багыттагы илимий-изилдөө иштеринин жый-

ынтыгы катары 1966-жылы коргогон кандидаттык, ал эми 1994-жылы коргогон доктордук диссертациясын айтууга болот. Билим берүү системасынын проблемаларын изилдөөгө байланыштуу бул мезгилдин ичинде Исак Бекбоевич 250дөн ашык басма табак көлөмүндөгү 130дан ашык эмгектери жарык көрдү, анын ичинде 10 монография, 20дан ашык окуу китептери, окуу куралдарын атоого болот. Исак Бекбоевичтин илим мектебинен тарбия алып, анын жетекчилигинде 20дан ашык илимдин кандидаттары, 5 илимдин докторлору өсүп чыгышты. Учурда Исак Бекбоевич жана анын илим мектеби билим берүүнүн актуалдуу маселелеринин үстүндө үзүрлүү эмгек улоодо.

Леонид Евгеньевич Кривошеиндин илим мектеби. Кыргызстандагы математика илимине умтулган жаштарга өзүнүн бардык билимин, тажрыйбасын арнаган улуу инсандын бири, окумуштуу-математик Леонид Евгеньевич Кривошеинди атоого болот. Бүт жан-дили менен берилген педагогдугу, жаштарга анын ичинде өзгөчө кыргыз жаштарына математика илимине, аларды сугаруудагы талыкпаган эмгеги менен окуучуларынын жүрөгүндө түбөлүк орун ала алды. Леонид Евгеньевич Украинанын Николаев областындагы Любянск айлында 1919-жылы жарык дүйнөгө келген. 1938-жылы ал жердей орто мектепти аяктап, областык Педагогикалык институтуна кирет. Ал институтта үчүнчү курста окуп жүргөндө аскерге чакырылып, Улуу Ата-мекен согушуна катышкан. 1943-жылы оор жарадар болуп, госпиталда дарылангандан кийин согуштун инвалиди болуп, аскерге жараксыз болгондуктан Кыргызстанга мугалим болуп иштөөгө атайын жолдомо менен жиберилген. Ошол мезгилден баштап өмүрүнүн акырына чейин Кыргызстандагы жаштарга өзүнүн билимин, илимин талыкпастан үйрөтүп келди.

1947-жылы Леонид Евгеньевич Фрунзедеги педагогикалык институтту ийгиликтүү аяктап, аспирантурада калтырылат жана ошол эле институтта мугалим болуп иштеп калат.

1959-жылы Ташкентте кандидаттык диссертациясын коргогон, отуз жылдан ашык, 1960-1992-жылдары Кыргыз мамлекеттик университетинин Механика-математика факультетинде «Математикалык анализ» кафедрасынын кафедра башчысы болуп эмгектенди. Леонид Евгеньевич жаштарга билим берүү менен катар Кыргызстандагы математика илиминин өнүгүүсүнө дагы өзүнүн зор салымын кошо алды. Ал математика илиминин өзүнчө бир багыты болгон «Сызыктуу эмес анализдин маселелерин жакындаштырып чыгаруу методдору» («Приближение методов решения задач нелинейного анализа») деген проблема багыты боюнча илимий-изилдөө иштерин

жүргүзүп, бул багытта бир топ алгылыктуу ийгиликтерди жарата алды.

Леонид Евгеньевичтин илимий эмгектери көптөгөн чет өлкөдөгү улуу окумуштуулардын кызыгуусун туудурган. Биринчилерден болуп Франциялык улуу математика-окумуштуу Жак Адамар Леонид Евгеньевичтин эмгектерине жогору баа берип, анын эмгектерин Францияда басып чыгарууга жолдомо берген. Кийин Италиялык улуу окумуштуу Никоне дагы анын бир топ макалаларынын сериясын басып чыгарган. Леонид Евгеньевичтин эмгектери Бразилияда, Румынияда, Бельгияда, Данияда, Кытайда жана бүткүл союздук, республикалык журналдарда такай жарык көрүп турган.

Леонид Евгеньевич өзүнүн илим жолунда 190дөн ашык илимий эмгектерди жаратып, анын ичинде «Илим» басмасынан жарык көргөн «Кадимки сызыктуу интегро-дифференциалдык теңдемелерди жакындаштырып чыгаруунун методдору» (1961-ж.) монографиясы, анын жетекчилигинде 13 окумуштуу илимдii кандидаттары болушкан.

А.А. Бөрүбаев жана анын илим мектеби. Кыргызстанда акыркы жыйырма жылга жакын аралыгынын ичинде башка мектептерге салыштырмалуу өтө эле жаш – **Топология мектеби** түзүлдү. Бул илим мектебин түптөп, аны ийгиликтүү жетектеп жана өнүктүрүп келе жаткан таланттуу окумуштуу, Кыргыз Республикасынын Улуттук Академиясынын академиги, физика-математика илиминин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын «Илимине эмгек сиңирген ишмери» илим жана техника боюнча Кыргыз Республикасынын эки жолку Мамлекеттик сыйлыгынын ээси, Москвадагы Ломоносов университетинин ардактуу профессору, Москва обсерваториясы ыйгарган «Алтай» жылдызынын ээси **Бөрүбаев Алтай Асылканович** болуп эсептелет. Алтай Асылкановичтин жараткан илимий эмгектери жана түзүлгөнүнө анча көп убакыт боло элек болсо дагы бул илимий мектептин окумуштуулары жүргүзгөн илимий изилдөөлөрүнүн натыйжалары азыркы учурда дүйнөлүк масштабдагы математика илиминин мейкиндигинде таанылып, белгилүү болуп калды.

Бөрүбаев А.А. 1950-жылы Кыргыз Республикасынын Талас районунун Кара-Ой, айылында туулган. 1967-жылы орто мектепти алтын медаль менен аяктап, 1972-жылы Кыргыз мамлекеттик университетинин механика-математика факультетин дагы артыкчылык диплому менен бүтүргөн. Ошол күндөн ушул күнгө чейин илимий-изилдөө багытында талыкпай эмгектенип келе жатат. 1977-жылы Тбилисиде кандидаттык, 1991-жылы

Москвада доктордук диссертациясын коргогон. Бөрүбаев А.А. өзүнүн илимий-изилдөө багытын Кыргызстандагы математика илиминде ошол мезгилде традициялуу болуп калган интегралдык жана интегро-дифференциалдык теңдемелер областындагы проблемаларды изилдөөгө эмес, орус окумуштуусу академик П.С. Александров койгон, алигиче көптөгөн маселелери чечиле элек Топология областындагы проблемаларды изилдөөгө арнады. Бул багыттагы алынган алгачкы натыйжалар болуп топология мейкиндигиндеги үзгүлтүксүз чагылдыруулар теориясына байланыштуу теоремалардын далилдөөлөр андагы бир катар дагы башка проблемаларды ийгиликтүү чече алган. В) эмгектери үчүн 1981-жылы Кыргызстан Ленин комсомол сыйлыгына татыктуу болгон.

Мына ушул сыяктуу топологиянын көптөгөн ар түрдүү, алигиче чечиле элек маселелерин изилдөөдө Алтай Асылканович өзүнүн илим мектебиндеги окуучулары менен бирге зор ийгиликтерди жаратып келет. Окумуштуунун **калыптагы топологияны** (равномерная топология) өнүктүрүүдөгү жетишкен ийгиликтери өтө баалуу болуп эсептелинет. Бул багытта анын 8 илимий монографиялары, 150дөн ашык илимий эмгектери жарык көргөн. Анын жетекчилигинде 7 доктордук, 15тен ашык кандидаттык диссертациялар жакталган жана азыркы учурда дагы илимде үзүрлүү эмгек кылууда.

Мына ушундай улуу окумуштуулардын жетекчилиги астында илимдин докторлук, кандидаттык даражаларга ээ болушкан окумуштуулардын бир тобу азыркы И.Арабаев атындагы КМУде мурунку физика-математика факультетинде эмгек өткөрүшкөн жана азыр дагы үзүрлүү эмгек улантууда, аларды чоң сыймык менен атоого болот, алсак: Усубакунов Р.У., Айылчиев А.А., И.Б.Бекбоев, Ж.Саламатой, Ч. Жаныбеков, О. Жолдошев, А. Искендеров, К. Жусупов, А. Кутанов, Ж. Молдобаев, А.А. Бөрүбаев, А.Саадабаев, Д. Бекболотов, Ш. Алиев, Т.А. Арынов, Б.И. Бийбосунов, С.К.Дыйканов, Б.Рыскелдиев. Ошондой эле педагогика илиминде эмгектенген жана азыр дагы эмгектенип жатышкан математик-окумуштуулар Ш. Майлиев, М. Жакыпбеков, Ж. Байсалов, Ж.Ыбыкеева, П. Иманбеков, М. Жакыпбеков, К. Төрөгелдиева, Н. Ибраева, Д. Карагулов, А. Кененбаев, А. Касымов ж.б.дагы сыймык менен атоого болот.

Адабияттар:

1. Ж.Баласагын атындагы КУУнун Улуттук Университети 80 жыл (1940-2015) Тарыхый публицистикалык басылма - Б., 2015.
2. Кыргыз ССР тарыхы 1998-ж.
3. Математика кыскача энциклопедия. Б., 1991-ж.

4. Жороев А.К. История развития математики и математической науки в Кыргызстане. Известия ВУЗов Кыргызстана.

2019. №. 5. С. 103-105.
